

В І Д Г У К

офіційного опонента, доктора економічних наук, професора

Клебанової Тамари Семенівни

на дисертаційну роботу Фасолько Тетяни Миколаївни

«Моделі управління державним боргом»,

подану на здобуття наукового ступеня

кандидата економічних наук за спеціальністю

08.00.11 – математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці

1. Актуальність обраної теми, мета та задачі дослідження

Протягом останніх років перед Україною надзвичайно гостро постало питання обслуговування боргових зобов'язань. З року в рік збільшується сума відрахувань на обслуговування державного боргу, що в умовах нестабільної політичної ситуації викликає значні труднощі при формуванні державного бюджету країни. Зростання боргової залежності в умовах економічної нестабільності вимагає комплексного аналізу ситуації, осмислення закономірностей і вироблення пропозицій для оптимізації управління державними зовнішніми запозиченнями.

Моделювання державного боргу – невід'ємна складова його управління. Вважається, що боргові фінанси складають загрозу національній безпеці країни. Але, разом з тим, майже кожна країна здійснює зовнішні та внутрішні запозичення, підводячи власну економіку під «боргову петлю». Це в свою чергу підвищує борговий тягар і негативно впливає на добробут кожного громадянина. Накопичення державного боргу – це завжди процес реалізації не лише відповідної фінансової політики, але й макроекономічної.

Різними за суттю та змістом, але разом з тим паралельними і взаємозв'язаними є процеси державних запозичень та національного виробництва. Умовно можна вважати першим кроком в історії запозичень та історії економічного зростання позики між окремими економічними агентами на мікрорівні для активізації чи інноватизації господарських процесів з метою збагачення. На макрорівні подібні операції є тісним взаємозв'язком між державним боргом та економічним зростанням.

В чому ж сьогодні полягає для вітчизняних вчених актуальність дослідження і створення моделей управління державним боргом?

По-перше, численні приклади всесвітньої історії свідчать, що непогашені боргові зобов'язання призводили до значних наслідків – від втрати особистої свободи до розв'язання війн і поневолення цілих націй. Перекладаючи ці події на рейки сучасності, надмірні обсяги державного боргу й неспроможність його обслуговування та погашення ставить країну на поріг дефолту і тривалого економічного регресу.

По-друге, суспільства цивілізованих країн досягли істотних успіхів у співіснуванні високорозвиненої економіки, належного рівня добробуту населення та значних обсягів державного боргу завдяки його ефективному управлінню. Натомість ступінь інноватизації сфер матеріального та нематеріального виробництва України, а як наслідок і рівень добробуту населення, відстають від цивілізованих країн за всіма параметрами на десятки років за умови щорічного приросту державних запозичень.

По-третє, в Україні внаслідок існуючих багаторічних економічних політичних проблем погіршувався інвестиційний клімат і зростали державні запозичення, які є колосальним інвестиційним потенціалом для інтенсифікації економічного зростання.

Наведені аргументи переконують в актуальності дисертаційної роботи Т.М.Фасолько, мета якої полягає у «створенні економіко-математичних моделей управління державним боргом в контексті інтенсифікації економічного зростання» (с. 5)

Актуальність роботи також підтверджується її зв'язком з науковими дослідженнями Тернопільського національного економічного університету. Дисертаційна робота є складовою частиною науково-дослідних робіт кафедри економіко-математичних методів Тернопільського національного економічного університету у процесі виконання держбюджетних тем: «Розробка комплексу моделей розвитку та регулювання фінансово-бюджетних відносин» (номер державної реєстрації роботи: 0106U000519), «Дослідження математичного інструментарію та побудова комплексу моделей стійкого розвитку економічних систем» (номер державної реєстрації роботи: 0109U000034) та «Розробка математичних моделей та інструментальних засобів глобального моделювання економічних процесів розвитку та управління економічними системами (номер державної реєстрації роботи: 0114U001080)». (с. 4)

Сукупність задач, які вирішено в рамках проведених досліджень, дозволяє робити позитивні висновки про рівень дисертації, а також досягнення поставленої мети.

2. Новизна та обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій

Зміст дисертаційної роботи свідчить про достатнє знання її автором досліджуваної проблеми, вміння формулювати окремі логічні висновки та пропозиції. Аргументованість, достовірність та обґрунтованість зроблених у дисертаційній роботі висновків та рекомендацій, визначається сукупністю викладених наукових результатів, що базуються на глибокому аналізі фахової літератури, фактологічних матеріалах, статистичних даних.

Обґрунтованість наукових тверджень та висновків забезпечується вдалим поєднанням автором сучасних методів наукових досліджень. Ґрунтовний аналіз тексту та автореферату дисертації Фасолько Т.М. свідчить, що наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у роботі, мають достатній рівень теоретичної обґрунтованості, які базуються на грамотному використанні

методів: системного аналізу та статистичного дослідження (при з'ясуванні основних аспектів сутнісної і кількісної характеристики державного боргу та визначенні його ролі в динаміці та характері економічного зростання); методів економіко-математичного моделювання та динамічних порівнянь (при створенні моделей управління державним боргом та оцінюванні його стану і динаміки); методів багатокритеріальної оптимізації (для розробки моделей управління запозиченнями на основі динаміки боргу і проведення кількісного аналізу та оцінки боргової політики; оптимізаційного моделювання (для розробки моделі інтенсифікації економічного зростання з можливістю визначити мінімальну суму боргових інвестицій); імітаційного моделювання (для розробки імітаційної моделі зв'язку між державним боргом та економічним зростанням та динамічно-імітаційної моделі управління державним боргом).

Достовірність винесених на захист положень підтверджується апробацією результатів дисертації на 13 міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях.

Все вищеподане свідчить про послідовність викладу матеріалу і логічність дисертаційної роботи. Зроблені автором висновки є достатньо обґрунтованим підсумком виконаної роботи, в повній мірі відображають основні положення дисертації. Пропозиції, представлені у роботі, містять нові підходи щодо вирішення нового наукового завдання зі створення моделей управління державним боргом.

Результати виконаного дослідження, які набули форми авторських пропозицій достовірні, адже вони базуються на глибокому науковому обґрунтуванні означеної проблеми і за своїм змістом є реальними та придатними для практичного застосування.

Основний зміст дисертаційної роботи відповідає поставленій меті і засвідчує логічність та завершеність наукового дослідження.

Необхідно також зазначити, що дисертаційна робота загалом має новаторський характер і її новизна значною мірою визначається формулюванням теми та змісту дослідження. Робота належним чином

структурована, її окремі розділи доповнюють, розвивають та розв'язують поставлені завдання.

Наукова новизна дослідження

Дисертаційна робота дозволяє достатньо повно розкрити тему дослідження. У першому розділі авторка провела аналіз макроекономічних процесів, пов'язаних з утворенням і впливом державного боргу на національне господарство, як об'єкту моделювання та систематизувала економіко-математичні моделі управління державного боргу з аналізом їх можливості застосування в теперішніх умовах. Дисертантка сконцентрувала свою увагу на дослідженні теоретико-методологічних аспектів державного боргу, запропонувала авторський підхід до критеріїв класифікації державного боргу в руслі специфіки власної дисертаційної роботи (с. 19-21, рис. 1.1), визначила основну стратегію ефективного управління державним боргом, а саме – його «перетворення джерело інвестиційних ресурсів, внаслідок чого відбуватиметься кількісне і якісне нарощування матеріальних та нематеріальних благ» (с. 18). Попри відому систему причинно-наслідкових взаємозв'язків між державним боргом та іншими макропараметрами Фасолько Т.М. приділила увагу таким важливим факторам як очікування фірм і домогосподарств (с. 26-30). На основі відомих методів і моделей управління державним боргом дисертанткою встановлено, що ключовим результатом у моделюванні державного боргу була так звана «кризова зона» значень основних параметрів з високим ступенем виникнення кризових процесів (с. 58).

У другому розділі Фасолько Т.М. вдало продовжує свої теоретичні розробки та узагальнення, розпочаті в першому, й обґрунтовує вплив державного боргу на економічне зростання (с. 60-62, рис. 2.1-2.2). Це є необхідним для подальшої розробки теорії боргових інвестицій в інновації (с. 65, рис. 2.3), на основі якої створена модель управління державного боргу

шляхом перетворення запозичених коштів у джерело інтенсифікації економічного зростання (с. 66-71).

Наступна модель управління державним боргом (с. 72-78) відображає інший аспект впливу боргових інвестицій, а саме – їхню роль у забезпеченні ефективного працівника фізичним та людським капіталом, а відтак підвищення рівня добробуту й встановлення співвідношення між податковим і борговим навантаженням на одну особу.

Проаналізувавши великий масив статистичних даних за тривалий період і застосувавши економіко-математичні моделі, що представлені зростаючими функціями четвертого порядку (с. 92-97, рис. 2.14-2.15), дисертанткою наведені регресійні залежності, згідно яких можна говорити про зростаючий тренд державного боргу та його компонентів в абсолютних і відносних показниках. Здійснений структурно-динамічний аналіз дали змогу визначити абсолютні структурні трансформації складових боргу.

У третьому розділі дисертації авторка за допомогою програмного продукту STADIA реалізує модель управління державного боргу в руслі інтенсифікації економічного зростання і з'ясовує ступінь еластичності ВВП в Україні за виробничими факторами (с. 112-114). Отримані дані мають практичну цінність, позаяк підтверджують раніше висунуту авторську гіпотезу про необхідність внутрішньо- і зовнішньоборгового інвестування людського капіталу та інноваційної діяльності.

Запропонована авторкою оптимізаційна модель (с. 130-138) дозволила розробити програму боргового інвестування, де реалізація проектів відбувається з використанням чотирьох видів ресурсу – праці (чисельність працівників), фізичного і природного капіталу (фактори земля і капітал), людського капіталу (розумові за фізичні здібності й професійні навички працівників) та інновацій. На основі цієї інформації розраховані такі параметри: математичне сподівання, середнє квадратичне відхилення, матриця середніх норм витрат ресурсу на кожний проект програми і мінімальна сума боргових інвестицій.

За допомогою динамічної імітаційної моделі управління державним боргом на основі його монетизації та ефективних методів візуалізації результатів обчислень MATLAB Фасолько Т.М. вдалося прорахувати й відобразити щоденні значення сумарного державного боргу, облікованого державним казначейством, щоденну величину монетизації боргу а також величину боргу, погашену протягом окремого дня (с. 150-152, рис. 3.1-3.3). Крім того, аналіз отриманих результатів моделювання показує, що в майбутньому величина державних боргових зобов'язань України значно зростатиме, а разом з тим очікується тенденція зменшення обсягів погашення боргу та зменшення обсягів переведення державного боргу України на ринки торгівлі фінансовими пасивами (с. 160-163, рис. 3.15-3.21).

Завершується робота досить розгорнутими висновками, які впливають зі змісту роботи, є логічними, слугують віддзеркаленням основних результатів дисертаційної роботи. (с. 168-171).

Виходячи з аналізу основної частини дисертації, можемо дійти висновку, що мета дисертаційної роботи в ході виконання дослідження була досягнута, а дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи та авторефератом дисертації здобувача наукового ступеня кандидата економічних наук, його науковими працями дозволяє визначити істотні положення, які характеризуються науковою новизною:

- розроблено економіко-математичні моделі управління державним боргом в контексті інтенсифікації економічного зростання, реалізація яких дозволить визначити валовий і чистий корисні ефекти боргових інвестицій як на макроекономічному рівні так і на рівні ефективного працівника;
- повно і комплексно охарактеризовано та проаналізовано боргоутворюючі процеси, за допомогою яких встановлено послідовність причинно-наслідкових зв'язків між державним боргом і визначальними й дотичними до нього макропараметрами;

- розроблено оптимізаційну модель інтенсифікації економічного зростання з урахуванням впливу боргових інвестицій, реалізація якої дозволила визначити мінімальну суму позикових коштів для перетворення у джерело інноватизації національного виробництва в галузевому розрізі;
- побудовано динамічну імітаційну модель управління державним боргом, що на відміну від існуючих, базується на синхронізації стохастичних процесів запозичення коштів і погашення державного боргу, яка дозволила спрогнозувати динаміку накопичення, монетизації і погашення державного боргу в короткому періоді;
- запропоновано теоретичні підходи до сутнісної характеристики державного боргу як іманентної складової фінансової системи, що дало можливість узагальнити його класифікацію та обґрунтувати позитивні й негативні наслідки запозичень.

Вважаємо, що елементи наукової новизни сформульовані коректно, їх кількість та кваліфікаційні ознаки відповідають нормативним вимогам.

3. Аналіз відображення результатів дослідження в публікаціях та авторефераті

Основні результати дисертації достатньо повно висвітлено у 24 наукових працях, з них 7 статей у наукових фахових виданнях, 2 – у виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз. Обґрунтованість основних положень дисертаційної роботи, висновків і рекомендацій автора підтверджується їх апробацією на 15 міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях.

Обсяг друкованих праць та їх кількість відповідає вимогам щодо публікацій змісту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.

Суть основних положень дисертації належним чином і повною мірою розкрито в авторефераті. Зміст автореферату дозволяє зробити висновки про високий рівень та якість проведених досліджень.

Наукові результати, які виносяться на захист, одержано дисертантом особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використовуються ті ідеї та положення, які є особистим внеском здобувача, про що вказано в переліку наукових праць, представлених у авторефераті.

4. Відповідність дисертації встановленим вимогам

За структурою, обсягом та оформленням дисертація відповідає вимогам, які встановлені до кандидатських дисертацій. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків до розділів та загальних висновків по роботі, а також 15 додатків на 39 сторінках і списку використаних джерел (198 найменувань). Основний зміст дисертації викладений на 169 сторінках. Робота містить 15 таблиць, 40 рисунків (з них 11 рисунків займають 3 повні сторінки).

Зміст роботи відповідає обраній темі.

5. Значимість результатів дослідження для науки і практики

Результати дисертаційного дослідження мають значну теоретичну та практичну цінність для вітчизняної боргової політики, підходів до моделювання державного боргу.

Цінним у даній дисертаційній роботі є те, що, зроблені автором пропозиції мають прикладний характер. Практичне значення результатів представлено дослідження визначається науково обґрунтованими висновками, рекомендаціями та пропозиціями щодо розробки моделей управління державним боргом.

Теоретичні узагальнення, висновки та практичні пропозиції, що містяться у дисертації, використані у діяльності Тернопільської обласної державної адміністрації (довідка про впровадження № 03-1066/32-26 від 16.03.2015 р.), у роботі Комітету Верховної Ради України з питань бюджету (довідка про впровадження № 288/26 від 17.04.2015 р.). Результати наукових досліджень автора використовуються у навчальному процесі Тернопільського національного економічного університету при викладанні навчальних дисциплін (довідка про впровадження № 126-24/661 від 25.03.2015 р.).

6. Зауваження, недоліки та дискусійні питання дисертаційної роботи

Відзначаючи позитивні теоретичні та практичні результати дисертації Фасолько Т.М. потрібно констатувати, що окремі положення роботи мають дискусійний характер і потребують подальшого обґрунтування.

1. Здобувачка приділила увагу таким важливим факторам як очікування фірм і домогосподарств у першому розділі (с. 26-30), проте ці теоретичні положення не знайшли свого відображення в моделях управління державним боргом за допомогою стохастичного моделювання.

2. Дисертанткою вичерпно охарактеризовано систему причинно-наслідкових зв'язків між державним боргом і визначальними й дотичними до нього макропараметрами та психологічно-поведінковими чинниками (с. 23-35), проте в аналітичній частині дисертації авторка обмежується значно меншою кількістю макроекономічних параметрів.

3. Дискусійними, що потребують додаткової аргументації, виглядають розрахунки середніх і граничних величин у моделі оптимального розподілу боргових інвестицій між галузями економіки та часового розрахунку надходжень до бюджету від цих галузей (с. 113-115).

4. При побудові моделі управління державним боргом у площин боргового інвестування національного виробництва з метою його інтенсифікації та підвищення добробуту населення (с. 72-78) та динамічно

імітаційної моделі управління державним боргом, що базується на синхронізації стохастичних процесів запозичення і погашення коштів (с. 140-146), варто було б врахувати валютний ризик, що є особливо актуальним на сьогоднішній день.

Разом з тим, зазначені зауваження мають характер наукової дискусії та не знижують загальної високої оцінки виконаної дисертаційної роботи, сформульованих положень, висновків і рекомендацій.

7. Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація Фасолько Т.М. «Моделі управління державним боргом» є актуальним, самостійним і завершеним науковим дослідженням, має теоретичне і практичне значення, а за складом вирішених задач дисертація відповідає паспорту спеціальності 08.00.11 – математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці. Обрану тему дисертаційної роботи розкрито, поставлену мету досягнуто, завдання дослідження вирішено. В дисертації отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують наукове завдання щодо створення моделей управління державним боргом.

Зміст автореферату є ідентичним щодо змісту дисертації та належним чином розкриває основні положення, ступінь новизни розробок та запропоновані рекомендації. Опубліковані автором праці та автореферат відображають основні положення дисертації.

За змістом, оформленням, важливістю та глибиною вирішення наукових завдань дисертаційна робота на тему «Моделі управління державним боргом» повністю відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 14 для кандидатської дисертації «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567,

Зазначені зауваження, дискусійні положення дисертації не знижують загальної позитивної оцінки роботи, а її автор – Фасолько Тетяна Миколаївна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.11 – математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри економічної кібернетики

Харківського національного економічного університету

імені Семена Кузнеця

Міністерства освіти і науки України

доктор економічних наук, професор

Т.С. Клебанова

